

Філософсько-психологічні фактори впливу на формування природи гумору

Стаття присвячена проблемі гумору, яка піддається тиску глобалізаційних процесів. Автор аналізує ситуацію, яка склалася у сфері сучасної культури.

Ключові слова: *гумор, сміх, комічне.*

Nalisnikovska T. Philosophy psychological factors influence the formation of the nature of humor.

Article dedication to the problem of humor, which is exposed to pressures of globalization. The author analyzes the situation in contemporary culture.

Keywords: *humor, laughter, comic.*

Гумор у філософії виражається, перш за все, через дотепність. Афоризми, порівняння, метафори, алегорії, гіперболи, каламбури – це літературні форми дотепності, різні види гумору в філософії. Правда, дотепність не завжди носить комічний характер. У науковому мисленні і технічній творчості дотепні рішення можуть бути некомічними за своїм характером, хоча комічна і некомічна дотепність характеризуються деякими загальними ознаками. За словами дослідників: «до будь-якої задачі можна підійти з різних боків. І лише несподіване, оригінальне і в той же час просте рішення називають дотепним. Дотепність в даному випадку не супроводжується сміхом, але безсумнівно викликає естетичну насолоду» [2].

Але й комічна дотепність оцінюється самими філософами по-різному, а іноді з відомою підозрілістю. Аристотель протиставляє дотепних людей людям «солоним і нудним», тим, «хто, не сказавши сам нічого смішного, відкидає тих, хто таке говорить». За його словами, «ті ж, хто розважаються пристойно, прозиваються дотепними, тобто людьми як би моторними, тому що така рухливість, здається належить вподоби «І в той же час Аристотель вважає необхідним відрізнити «дотепних» від «блазнів», тобто тих «хто домагаються смішного будь-яку ціну і, скоріше, намагаються викликати сміх, ніж сказати щось витончене ...». [1]

З точки зору Канта, «дотепне – це, швидше за все, соус, здатність судження – сама їжа». За його судженню, «гумором називається така дотепність, яка виникає з розташування людини до парадоксів» Кант. Пушкін мудро зауважив: «... геній, парадоксів друг». Обернувши цю формулу, мабуть, можна сказати, що і парадокс – друг генія дотепності. [3]

«Шкода, що дотепність, яка не є істотним, не ґрунтується на протиріччях, які полягають в самому предметі», – зазначав Гегель. «Взагалі неможливо прив'язати ззовні насмішку до того, що не має в самому собі глузування над самим собою, іронії над собою. Бо комічне полягає в тому, щоб показувати, як людина або предмети розкладаються в самих собі, і якщо предмет не є в самому собі, тобто відбувається своє, власне протиріччя, то комізм є поверхневим і необґрунтованим», – про що говорив Гегель. [4]

Безсумнівно, саме дотепність буває різною. Воно може бути як поверхневою, так і глибокою, висловлювати як зарозумілість, так і доброзичливість. Навіть мудрий Соломон казав у своїх притчах як про один із способів «пізнати мудрість і наставляння, зрозуміти вислови розуму» (Притч 1: 2). Таку притчу «послухає мудрий, і примножить науку...» (Притч 1: 5). Дотепність, звичайно, може будуватися і на схоплюванні зовнішніх протиріч, навіть на захованій спеціально логічній помилці. Така дотепність по одному влучному вислову, є «чхання розуму».

Але є й інша дотепність, яке передбачає гострий розум, що схоплює істотне протиріччя і заставляє його «світитися» через образ, парадокс, притчу, афоризм. Така дотепність відноситься до безлічі народних прислів'їв, фольклору і приказок, афоризмів античних філософів, Ларошфуко, Шамфора, Бальтасара Грасиана, Ліхтенберга і багатьох інших глибоких і яскравих мислителів минулих часів і наших сучасників. Згадаймо, наприклад, геніальні афоризми Станіслава Єжи Леца. Про кожного з них можна сказати словами Гете про Ліхтенберг: «У кожному його жарті криється безодня філософського сенсу» Калеро. Немає сумніву, філософія – дуже серйозна область людського знання. Але ж, як писав Герцен, «сміх зовсім справа не жартівлива». І хіба не справедливий старий афоризм: «Сміятися над смішним - значить ставитися до нього абсолютно серйозно».

[4]

Хоча, по суті, гумор – це форма соціальної гри, що дозволяє нам веселитися і отримувати емоційне задоволення від забавних невідповідностей, також він виконує ряд важливих і «серйозних» психологічних функцій, які, ймовірно, внесли великий вклад у виживання людини як виду. Деякі з переваг гумору обумовлені пов'язаними з ним позитивними емоціями, і багато з них, ймовірно, вже присутній у викликаній сміхом веселій метушні («протогумору») наших древніх предків людиноподібних, ще до появи мови. [3]

Інші функції, очевидно, додавалися в ході процесу, відомого як кооптація. Коли у людей розвивалися когнітивні і лінгвістичні здібності, складні патерни групової взаємодії і можливості робити висновки про наміри і психічні стани інших, гумор і сміх, що беруть початок у веселій метушні тварин, стали використовуватися для нових, і на кожному історичному етапі актуальних цілей, пов'язаних із соціальною комунікацією і впливом, зняттям напруги і володіння над самим собою разом із неприємностями. [2]

Психологічні функції гумору можна розділити на три категорії.

1. Когнітивні та соціальні вигоди позитивної емоції радості.
2. Використання гумору для соціальної комунікації та впливу.
3. Зняття напруги і володіння над собою разом із неприємностями.

Розглянувши під критичним кутом зору сукупність усіх факторів, через площу яких розглядались впливи двох основних наук, що безпосередньо впливали на формування природи, тобто натури гумору, та недослідженого досі явища, що заслуговує на належне місце – сміх, дійти чіткого, а головне логічного виводу майже не можливо.

Філософія, як перша із сформованих наук і давні часи, та й перша, що отримала власні категорії, методи та дефініційні поняття, впродовж всього свого існування не втомлювалась досліджувати природу гумору.

І в свою чергу філософи дотепно-винахідливі в суперечках один з одним. Вони використовують різні засоби і прийоми в полеміці між собою. В тому числі користуються засобами гумору. Іскри комізму висікаються зі штовханини в концепції з реальністю, що піддається критиці, і в якій існує конфлікт сутності і видимості. Гумор здатний виявити сміховинну абсурдність тієї чи іншої філософської концепції. Великим комічним потенціалом володіє іронічне пародіювання тих чи інших текстів. Філософи звертаються до конкретно-чуттєвим образам, щоб наочніше представити свої думки і концепції, притому, часом, не без гумору. У самому серйозному філософському трактаті мерехтять часом ноти іронічної дотепності і тонкого гумору. Філософське дотепність схоплює комічні протиріччя і виявляє їх через образ, парадокс, притчу, афоризм та різні формені одиниці гумору. [2]

Зрозумілим і очевидним стає те, що з безлічі різних визначень одного явища можна отримати єдине найбільш чітке та повне визначення. Зрозумівши як і де, і чим відрізняють форми гумору. Вплив природи гумору та важливість даного впливу на формування людського начала, що відіграло не останню роль в еволюційному етапі істоти-людини. І відіграє надалі.

З часів Аристотеля явище гумору розглядається як сутнісна риса людини. Аристотель писав про здатність людини говорити (мислити) і сміятися. У Ноткера – середньовічного теологічного письменника, всі три елементи сходяться в єдиній дефініції: «Homo est animal rationale, mortale, risus carax» («Людина є істота розумна, смертна, що здатна сміятися»). Двоїстість сміху при єдності його вираження містила в собі потужне діалектичне протиріччя, яке вимагало свого осмислення. [1]

Відправною точкою тут найчастіше служило явне або передбачуване невідповідність між позитивним характером сміху, як емоції (Аристотель), яка міститься в людині і висміює речі.

Згідно І. Канту, сміх являє собою афект, що з'явився наслідком перетворення деякого напруженого очікування в ніщо. А. Шопенгауер розглядав сміх як підсумок виявлення невідповідності між нашим уявленням про світ і його дійсним станом. Ф. Ніцше вважав сміх силою, здатною дати людині свободу. А. Бергсон бачив як джерело сміху «автоматизм» або відсталість, які людина вбачає в різних моментах життя.

Згідно З. Фрейду, почуття смішного, початок природи сміху виникає в результаті подолання тих бар'єрів (тобто внутрішніх людських «цензорів»), які звела культура та культурні традиції в психіці індивіда або множинних індивідів. Сміючись, людина виражає задоволення від швидкої розрядки внутрішнього напруження, яке було породжене напором психічної енергії і стримували її бар'єри. [4]

«Натуралістичний» ключ буде своєю концепцією етолог К. Лоренц. Він вважає, що сміх пов'язаний з агресією і є людським варіантом так званих «ритуальних вітань» – тобто форм поведінки, що пом'якшують, роблять легшою до сприйняття вихідну природну агресивність, що закладена в людині природою, хоча раніше, ще до нього подібну точку зору висловив Л. Нуаре). А. Кестлер розглядає сміх як продукт «бісоціації», тобто зіткнення двох різноспрямованих психо-раціональних інтенцій. У ХХ ст., що є не менш важливішою темою, проблема сміху та

проблематика дослідження природи гумору стала одним із обов'язкових предметів філософських роздумів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бергсон А. Смех / А.Бергсон. – М.: Искусство, 1992. – 127 с.
2. Головки Т.И. К проблеме смеха в народной художественной культуре / Т.И. Головки // Мир науки, культуры, образования. – 2009. – № 1. – С. 106–109.
3. Эстетика: Навчальний посібник/ Авт. М. П. Колесніков, О. В. Колеснікова та ін.; Ред. В.О. Лозовий; М-во освіти і науки України. - К.: Юрінком Інтер, 2003. – 204 с.
4. Дмитриев А. В Смех: социофилософский анализ / А.В.Дмитриев, А.А.Сычев – М.: Альфа-М, 2005. – 129с.
5. Ильин И.П. Постструктурализм, деконструктивизм, постмодернизм [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kulichki.com/moshkow/CULTURE/ILIN/poststrukt.txt>